

Верховна Рада України : офіц. веб-портал. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 10.09.2018).

4. Коротаева Е. В. Педагогические взаимодействия и технологии. Москва : Academia, 2007. 256 с.

5. Легун О. М. Розвиток у педагогів орієнтації на суб'єкт-суб'єктну взаємодію у процесі післядипломної освіти : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.07 – Педагогічна та вікова психологія. Київ, 2005. 20 с.

ВПЛИВ МИСТЕЦЬКИХ ОРІЄНТИРІВ НА СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Вікторія Погоріла

Мистецтво – невід'ємна частина культури. Актуальним та пріоритетним питанням сьогодення у світогляді молоді людини, заснованому на впливові мистецьких орієнтирів, є духовне збагачення, засноване на розкріпаченні людського розуму й гармонійному розвитку особистості. Завдяки цьому людина не просто отримує естетичне задоволення, вона вдосконалюється, розвивається, знаходить рівновагу.

Особистісна орієнтація освіти є однією з найвагоміших сучасних проблем. Мистецька освіта спрямовує загальний і художній розвиток особистості на систему педагогічно адаптованих художньо-практичних умінь, навичок, знань, ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду творчої діяльності. Сьогодні як ніколи гостро постає завдання осмислення внутрішнього світу людини, її духовних цінностей, створення нової філософії освіти, відкритої до людини, її прагнень, життєвого досвіду.

Особливої актуальності набуває готовність до самостійної діяльності, уміння креативно мислити і приймати творчі рішення у нестандартних ситуаціях. В умовах сучасних реалій помітний культурний занепад, що відображається в нерозумінні мистецьких орієнтирів студентської молоді. Особливо це відбувається в селах, містах з малою кількістю культурних осередків. Сучасними вченими: І. Зязюном, О. Семашко та ін. висвітлено проблеми визначення сутності мистецтва як форми відтворення дійсності, духовного світу людини та її самовираження. Їх наукові доробки підкреслюють роль саморозвитку в становленні особистості, активізації індивідуально-стильового способу її життєдіяльності.

Культурологічні засади розвитку духовності, проблема актуалізації художнього досвіду як чинника становлення особистості знайшли ґрунтовне відображення у багатьох українських та зарубіжних працях, а саме: О. Жорнової, А. Могильного, О. Шевнюк тощо. Разом з тим питання розвивального потенціалу мистецької діяльності, специфіки та педагогічних умов його реалізації в сучасних умовах функціонування мистецької освіти вивчено недостатньо. У цьому контексті, як вважає Д. Кривавич, методологічне значення для мистецької творчості має передусім гуманітарний стиль мислення, ознаки якого – системність, діалогізм, контекстуальність, нелінійність, евристичність, інноваційність, креативність, рефлексивність [5]. На основі ідей просвітницької доби з'явилися різноманітні концепції і теоретичні розробки, які дають підстави модернізувати зміст фахової підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Серед них відзначимо гуманістичний, культурологічний і компетентнісний підходи, оскільки саме вони сприяють цілісності навчального процесу, уможлиблюючи досягнення гармонії у відносинах між особистістю і сферою буття. Значення доби Просвітництва для всього культурного процесу в світі дуже велике. Вона започаткувала принципи та ідеї, в основу яких покладені ідеї щастя людини. Мета – досягти гармонії в

усіх сферах людської діяльності. Людина може скористатися такою можливістю, якщо навіть володіє малими художніми засобами. Саме просвітницькі ідеї дали поштовх для розвитку прекрасного, що нас оточує [3]. Рушійною силою є умови, які дають сучасній особистості задовольнити свої інтереси, потреби, вподобання. Для їх задоволення необхідно створити комфортне середовище, в умовах якого відбувається всебічний розвиток молодої сучасної людини – її причетність до різних видів мистецтв. Отже, сфера продукування культурних цінностей – це мистецькі орієнтири. Перш за все мистецтво створює сферу естетичних цінностей.

Усвідомлення краси – одна з найважливіших стадій розвитку людської культури. Краса близька до гармонії, тому вона нагадує людині про існування емоційно-ціннісних орієнтацій. Слід зазначити, що естетична функція – не єдина в мистецтві. За своєю природою мистецтво поліфункціональне. Воно дає людині фізіологічну та інтелектуальну насолоду, тобто виконує функцію релаксаційну. Мистецтво певним чином осмислює світ, що пов'язано з пізнавальною функцією.

Світогляд особистості визначається принципами мистецького навчання. Принципи мистецького навчання – основні положення, що передбачають досягнення результативності процесу оволодіння мистецтвом. Вони зумовлені рівнем розвитку педагогічної науки, психології, мистецтвознавства, особливостями розвитку художньої культури, містять в собі цільові орієнтири поліпшення мистецької освіти, удосконалення її змісту і методичних засад.

З-поміж найголовніших визначаються: цілісність; культуровідповідність; естетична спрямованість; індивідуалізація; рефлексія. Принцип цілісності передбачає спрямованість на єдину мету – особистісно-художній розвиток і залучення особистості до якомога повнішого охоплення художніх надбань світової культури. Цілісність – це певна зорієнтованість на ті художні напрями, мистецькі школи, стильові підходи, які дають можливість отримати повне, всеохоплююче уявлення щодо розвитку художньої культури людства. Художня інформація та відомості мають бути узгоджені, взаємодіяти одне з одним для того, щоб художні уявлення не набували відокремленого, розрізненого характеру. Цілісність підходу до komponування змістових засад мистецького навчання має протидіяти фрагментарності, мозаїчності художнього розвитку.

Принцип цілісності проявляється у методичному забезпеченні художньо-педагогічного процесу. Вибір методів мистецького навчання, розвитку і виховання особистості мотивується завданням забезпечення їх взаємодії і передбачає таке їх структурування в реальному процесі, де кожен з відібраних методів роботи входить до закінченого, довшеного, загалом – цілісного кола педагогічних засобів, що у своїй сукупності становлять нерозривну єдність. Вплив принципу цілісності сягає також організаційних засад навчально-виховного процесу та має вибудовуватись у взаємодії класних і позакласних, аудиторних і позааудиторних занять, відбору тих чи інших форм художньо-виховної роботи [6].

Принцип культуровідповідності передбачає таке змістове наповнення навчального процесу, в результаті якого мистецтво сприймається як культурна цінність, як надбання розвитку світової культури. Культуровідповідність – необхідна ознака мистецької освіти в сучасних умовах, що зорієнтована на усвідомлення мистецтва як соціального явища, на осягнення значущості художньої культури в навколишньому бутті, на висвітлення соціальних функцій мистецької діяльності. Культурологічна спрямованість мистецького навчання передбачає з'ясування змісту художнього твору на тлі історії його створення, в процесі пізнання авторських задумів, виявлення художньо-стильових ознак мистецької творчості. Принцип культуровідповідності виявляється у широкому ознайомленні зі світом мистецтва. Заглиблення у вузьку фахову галузь має співіснувати із спонуканням

до пізнання різних видів мистецтва, різних художніх напрямів, до систематичного збагачення і розширення мистецького досвіду. Принцип культури відповідності пояснює мистецьку освіту як засіб формування і розвитку культури особистості. Мистецька освіта не буде повноцінною, не досягне мети, якщо не буде передбачати розвиток культури особистості. Чіткі уявлення про специфічні можливості мистецтва в різних сферах суспільного розвитку допоможуть з'ясувати сенс особистісного художнього становлення, його культурологічних підвалин, ролі розвинутої особистісної культури у власному житті. Про продуктивність опори на принцип культуровідповідності у навчанні мистецтва свідчить міра освоєння особистістю художньої культури суспільства.

Принцип естетичної спрямованості означає звертання в процесі мистецького навчання до осягнення естетичної цінності художніх творів, формування схильності до сприймання мистецтва як явища, що містить величезний потенціал втілення прекрасного в житті людини. Мистецтво, відтворюючи найтонші нюанси переживань людини, має можливість розкрити багатогранний і неоднозначний внутрішній світ, найпотаємніші куточки психічного буття людини. Власне процес пізнання змісту художніх творів, повнота і досконалість його, створює передумови для виникнення почуття прекрасного, гармонійного, довершеного. Естетична спрямованість навчального процесу – принцип, що задає орієнтири розвитку на будь-якій його стадії: від початкової школи до вищої освіти. Метою естетичної спрямованості навчання виступає формування в особистості естетичного ставлення до життя, здатності до адекватної оцінки прекрасного у творах мистецтва і дійсності, формування високих естетичних ідеалів.

Принцип естетичної спрямованості орієнтує на досягнення певної рівноваги і художній розвиток особистості. Педагог, що керується принципом естетичної спрямованості, не обмежить мистецький розвиток молоді людини формуванням вузькофахових здібностей – розвинутого слуху, пластичності танцювальних рухів, колористичного відчуття. Він прагнучиме розвинути в особистості широкий художній світогляд, спроможність за відточеністю рухів танцювального номера, яскравістю барв картини, мелодійністю фрази музичного твору; відчуті і оцінити їх співвіднесеність із уявленнями про прекрасне.

Отже, принцип естетичної спрямованості передбачає таке змістове наповнення мистецького навчання, яке повністю узгоджується із завданнями розвитку естетичного світобачення, уміння відрізнити по-справжньому прекрасне від псевдохудожнього і саме з цих позицій діяти в мистецькому полі [5].

Принцип індивідуалізації означає піклування про виявлення і збереження в особистості індивідуальної емоційно-оцінної реакції, смакових переваг у сфері мистецтва, розвиток здатності до вибору і застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості. Необхідність виявлення індивідуальної своєрідності в процесі освоєння творів мистецтва мотивується рядом міркувань. Чи не найперше місце серед них займає завдання протидії тенденціям стандартизації, уніфікації, що проникають у сферу художньої культури. Нищівними для мистецтва виступають твори, розраховані на такого споживача, для якого своя і чужа думка в питаннях художньої творчості рівнозначна. Художня вимогливість в мистецтві прямо і безпосередньо співвідноситься з особистою індивідуальною спрямованістю художніх переваг. Критерії, за якими людина оцінює мистецтво, не можуть не вбирати в себе специфічних орієнтацій, які характерні для нього як особистості. Орієнтація на усереднене нівелює рівень художньої вимогливості, і навпаки, унікальність, своєрідність естетичних схильностей претендує на більшу відповідальність у питаннях творчості, вибору і оцінки творів мистецтва. Вирівнюванню неповторності і унікальності підходів в художній навчальній діяльності необхідно протиставити такі способи входження

особистості до світу мистецтва, які б спирались на сформованість індивідуальних захоплень, вибірковість власного ставлення до мистецтва. Індивідуальність власних вражень, міркувань і суджень, способів творчої діяльності стає запорукою формування розвинутих критеріїв естетично цінного. Відсутність індивідуальних підходів призводить до бездумного споживання, уніфікованого творення мистецьких зразків за певними штампами, антихудожніми кліше. Не лише оцінювально-смакові реакції, а й ступінь емоційності сприйняття в мистецтві, його оцінки тісно пов'язано із вираженістю художньої індивідуальності. Акцентуація емоційного початку не може апелювати до проблеми керованої регуляції індивідуальної художньої діяльності, оскільки емоційно-художнє переживання того чи іншого мистецького твору неможливе поза яскраво вираженим індивідуальним ставленням. Не можна змусити себе емоційно пережити, захопитись загальноновизнаним, нормативним, якщо воно розходиться із власними уявленнями, індивідуально-образним тлумаченням художнього твору.

Для мистецької педагогіки важливим є розуміння закономірностей взаємодії узагальненого й індивідуального. У викладанні мистецьких дисциплін все ще домінує орієнтація на досягнення загальноприйнятих, усереднених результатів підготовки. Виявленню ж і розвитку індивідуальних художніх характеристик приділяється значно менше уваги. Питання про те, як «підтягнути» художній розвиток до певних норм, хвилює учителів-практиків і науковців, а проблема збереження індивідуальної неповторності досі не знайшла широкого відображення, спостерігається значний ухил до нормативної орієнтації мистецького розвитку. Цю тенденцію можна подолати на основі виявлення оптимального співвідношення педагогічних засобів, які б сприяли збереженню і художньої унікальності, і мистецької нормативності в художньо-творчих орієнтаціях. Мистецький розвиток повноцінно відбувається не шляхом подолання «однобоких» захоплень і художніх пристрастей в мистецтві, не шляхом нівелювання їхньої своєрідності, а навпаки, на основі закріплення цих переваг. Актуалізація індивідуального, опора на індивідуальне начало дає можливість «підтягнути» до вищого рівня розвитку всі компоненти художньої підготовки.

Принцип рефлексивності спрямовано на спонукання в процесі мистецького навчання до співвіднесення власних життєвих позицій, світоглядних установок зі змістом художніх образів, зіставлення цінностей внутрішнього життя із морально-світоглядними позиціями, відтвореними в мистецтві, співвіднесення найглибших переживань особистісного «Я» із художніми оцінками автора твору. Рефлексія – осмислення і переживання особистістю досвіду власної діяльності, усвідомлення себе в контексті соціального життя, в контексті способу існування. Під рефлексією розуміють самоаналіз, інтроспекцію власної психіки, аналіз життєвих установок, цінностей, світоглядних установок тощо. Рефлексія виступає інструментом самопізнання. Мистецька рефлексія – усвідомлення власних психічних станів і процесів у зіставленні із переживаннями, відтвореними в художньому образі роздуми людини над власним життям, заглиблення до власних почуттів у зв'язку зі змістом мистецького твору, у зіставленні об'єктивного змісту художніх образів із результатами самоаналізу власного внутрішнього життя.

Повноцінне сприймання мистецтва невіддільне від рефлексії. При рефлексивному сприйманні мистецьких образів, при читанні, спогляданні чи слуханні художнього твору мимохіть виникають питання щодо особистісних цінностей, віддзеркалених у художньому творі. Здатність сприймати художній підтекст власних внутрішніх переживань стає механізмом їх регуляції. Рефлексивне сприймання художніх образів дає змогу краще пізнати себе. Спонукання до рефлексії виступає інструментом формування особистісних якостей. Принцип рефлексивності в процесі навчання мистецтва відіграє роль засобу формування особистісних якостей. Розвиток здатності сприймати власні дії, життєві

враження, вчинки через призму художнього змісту твору стає могутнім педагогічним знаряддям формування життєвих позицій, світоглядних орієнтирів [5].

Однією з унікальних властивостей формування світогляду сучасної особистості є особливі форми мистецьких орієнтирів, які закріплюють в людині такі важливі властивості культури, як гуманізм, толерантність, стабільність тощо та відіграють важливу роль у вихованні особистості та подальшому впливові на неї. Свідомість – особлива форма мистецького орієнтиру, що відображає та регулює ставлення людини до навколишньої дійсності на основі практично-перетворювальної діяльності. Передумовою є виникнення відображення.

Відображення – здатність матеріальних явищ, предметів, систем відтворювати у своїх властивостях особливості інших явищ, предметів, систем в процесі взаємодії з ними. Слід розглядати розвиток конкретних форм та видів відображення, їх ускладнення, вдосконалення, процес розвитку в характері відображення: чуттєвості, подразливості, відчуття, що виникає на основі ускладнення подразливості. Відчуття – це певний внутрішній стан, який полягає в мобілізації можливостей організму, його ресурсів для здійснення реальних дій, необхідних для задоволення потреб організму.

Найважливішим моментом, із яким пов'язана самостійність мистецтва, є характер його сприйняття. Мистецтво має подібну форму, а образ – явище синтетичне і надає відповідно синтетичний вплив на людину. У результаті впливу мистецтва включається механізм раціонального та емоційного сприйняття, свідомості і підсвідомості, логічного і асоціативного мислення тощо. Сприйняття – синтез відчуттів, отриманих від різних органів чуття. Уявлення – здатність зберігати образ предмета в мозку не лише тоді, коли предмет безпосередньо впливає на органи чуття, а й тоді, коли цього впливу немає. Крім відчуттів, які дають безпосереднє знання про світ, людині властива вища форма прояву свідомості – понятійне мислення, тобто практично-перетворювальне ставлення до дійсності, за допомогою якого людина творить культуру. Формування культури на основі практики спричиняє виникнення свідомості. В останній з необхідністю фіксуються навички, способи, норми практичної діяльності [4]. Однією унікальною особливістю мистецтва, пов'язаної з його образною природою, є можливість суперечок про ту систему цінностей, яку несе в собі той або інший твір мистецтва. Найчастіше зміст таких творів багатозначний, що закономірно викликає різні тлумачення, або інтерпретації. Кожен читач, слухач, глядач сприймає систему цінностей даного художнього твору по-різному, тому виникають естетична полеміка, неоднозначність читання. За умови чесного ставлення до автора і його твору це є позитивним фактором розвитку культури, тому що дозволяє розгорнути ціннісну дискусію, в якій може народитися або збагатитися істина.

Отже, мистецтво здатне в кожному конкретному випадку продукувати не одну, а безліч ціннісних систем, має багатогранний вплив на сприйняття та формування культури сучасної особистості. Людина кваліфікувалася як істота з новим відношеннями і зміненим світоглядом, зростає її творчий потенціал. Мистецтво все більше зосереджується на людській індивідуальності з усіма її суперечностями, проблемами. Мистецтво – одне з найбільш загадкових і до досі нерозв'язаних до кінця культурних явищ. Мистецькі орієнтири – складний і тривалий процес, який залежить від зовнішніх умов, рівня розвитку культури, від самої людини, її бажань, мотивів та інтересів, що і буде темою наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безклубенко С.Д. Теорія культури: навчальний посібник / С.Д. Безклубенко. – Київ: Вища школа, 2002. – 218 с.
2. Коновець С. В. Образотворче мистецтво як засіб активізації дитячої творчості / С. В. Коновець // Мистецтво та освіта. – 1999. – № 3. – С. 15-19.
3. Павленко Ю. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства / Ю.Павленко. – Київ: Вища школа, 2000. – 264 с.
4. Пометун О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / О.Пометун. – Київ: А.С.К., 2004. – 192 с.
5. Романець В.А. Психологія творчості: навчальний посібник / В.А. Романець. – 3-тє вид.. – Київ: Либідь, 2004. – 288 с.
6. Шевнюк О.Л. Історія мистецтв: навчальний посібник / О. Л. Шевнюк. – Київ : Освіта України, 2015. – 452 с.